

NATUURONTWIKKELING DOOR VERONDIEPING IN DE HOOG KAMPSE PLAS?

Bart de Knegt

Er staat heel wat te gebeuren in de Hooge Kampse Plas. De plas is bekend om de hoge aantallen dwergmeeuwen in het voorjaar en omdat er altijd wel "wat leuks" zit. De komende jaren wordt deze vervuilde voormalige zandwinput gesaneerd door verondieping en worden eilandjes en ecologische oevers aangelegd. In dit artikel wil ik ingaan op de kansen en bedreigingen voor de huidige ecologische waarden en hoe u kunt helpen!

Wat er aan vooraf ging?

De Hooge Kampse Plas heeft een bijzondere geschiedenis. De plas ligt ten zuiden van Groenekan, tussen Utrecht en de Bilt (figuur 1) en is begin jaren '70 ontstaan door zandwinning voor de aanleg van de A27. Er bleef een 15 meter diepe plas over die na de zandwinning is gebruikt voor het dumpen van huisvuil en bedrijfsafval (1974-1977) en baggerspecie uit het Amsterdam-Rijnkanaal (1978-1979). In die tijd had de plas de Biltse bijnaam "stinkgat". Nu heeft de plas een gemiddeld 5 meter dikke laag slib die lokaal zwaar is verontreinigd met PAK's, PCB's, metalen en olie. De plas heeft zich geleidelijk ontwikkeld tot een waardevol natuurgebied. De plas maakt deel uit van de Ecologische Hoofdstructuur en is met de omringende oevers sinds 2003 eigendom van Het Utrechts Landschap.

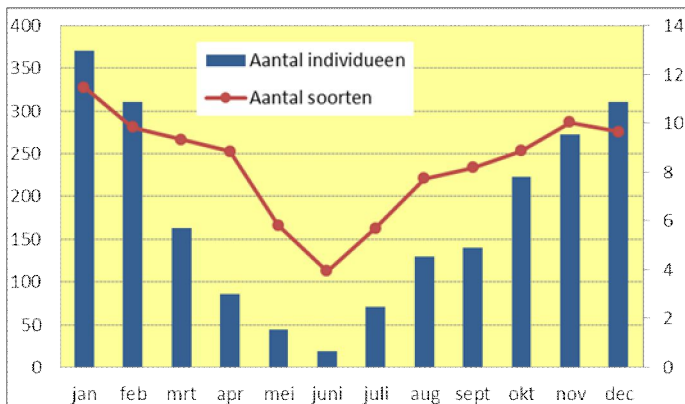


Figuur 1 De Hooge Kampse Plas vormt onderdeel van een ecologische verbindingzone (EVZ nr.10).

De ecologische waarden

De ecologische waarden van de Hooge Kampse Plas worden in belangrijke mate bepaald door drie zaken: de aanwezigheid van natuurlijke habitats, de rust en de ligging op een kruispunt van ecologische verbindingen.

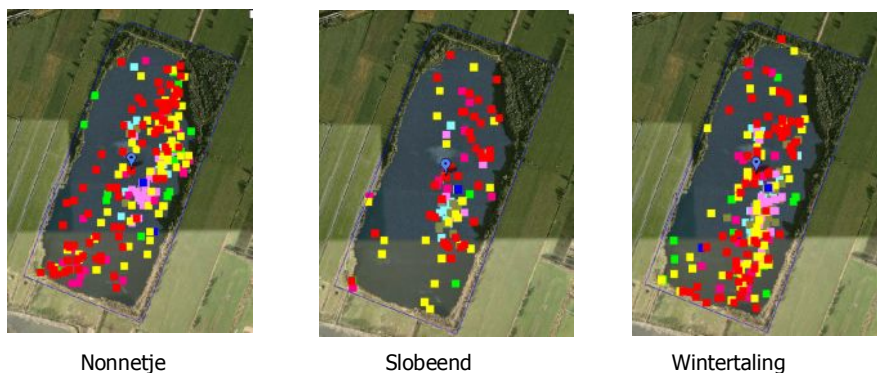
Ten eerste ontlenen de Hooge Kampse Plas en omgeving hun ecologische waarden aan de verscheidenheid aan biotopen. Deze variëteit heeft in elk seizoen van het jaar een grote aantrekkingskracht op vogels. In het voorjaar is de plas een magneet voor de eerste zwaluwen van het jaar. Dwergmeeuwen komen in het voorjaar met honderden tegelijk op de plas foerageren. In het broedseizoen van de afgelopen 17 jaar hebben er vele bijzondere soorten gebroed zoals: grote karekiet, ransuil, zomertortel, buizerd, havik, goudvink, spotvogel, groene specht, oeverzwaluw, ijsvogel en in de omringende graslanden tureluur en grutto. Sinds 1990 hebben er 7 soorten van de Rode Lijst gebroed (bron: BMP data).



Figuur 2 In januari worden gemiddeld de grootste aantallen vogels en de meeste verschillende soorten aangetroffen. In koude winters is de dichtheid aan vogels het grootst (bron: integrale vogeltellingen).

In de winter zijn het aantal en de dichtheid van vogels veruit het grootst (figuur 2). Naast het voorkomen van waterral, roerdomp, zwanen en ganzen worden er dikwijls 10 soorten eenden aangetroffen. In januari worden gemiddeld 370 vogels op de plas gezien. Vooral in koude winters worden veel meer vogels gezien, tot 2500 individuen in zeer koude winters. Dit komt waarschijnlijk doordat de plas een grote watermassa bevat, die minder snel dichtvriest dan omliggende wateren.

Rust is de tweede belangrijke factor die bepaalt dat veel vogels van de Hooge Kampse Plas gebruikmaken. Als gekeken wordt naar hoe vogels gebruikmaken van de plas, valt op dat de hoogste dichtheden vogels worden aangetroffen aan de oostkant (figuur 3). Aan de oostkant is er geen verstoring omdat het niet toegankelijk is. De vogels hebben waarschijnlijk last van verstoring van het fietspad



Figuur 3 Effecten van recreatie zijn duidelijk te zien aan hoe vogels gebruikmaken van de plas. Het grootste deel van de rustende vogels zit aan de oostkant, waar geen fietspad langs de oever loopt. De verschillende kleuren representeren verschillende kalenderjaren.

dat aan de west- en noordkant loopt. Hierdoor kunnen ze niet optimaal gebruikmaken van de gehele oppervlakte van de plas.

Ten derde is de Hooge Kampse Plas aangemerkt als stapsteen in de ecologische verbindingzone Oostbroek-Hollandse Rading (EV2 10). Op lokale schaal is het een stapsteen in de verbinding tussen de natuurontwikkelingsgebieden Sandwijck, Voorveldse Polder, Fort Voordorp, Voordaan en Beukenburg. De verbindingzone is onder andere van belang voor dassen.



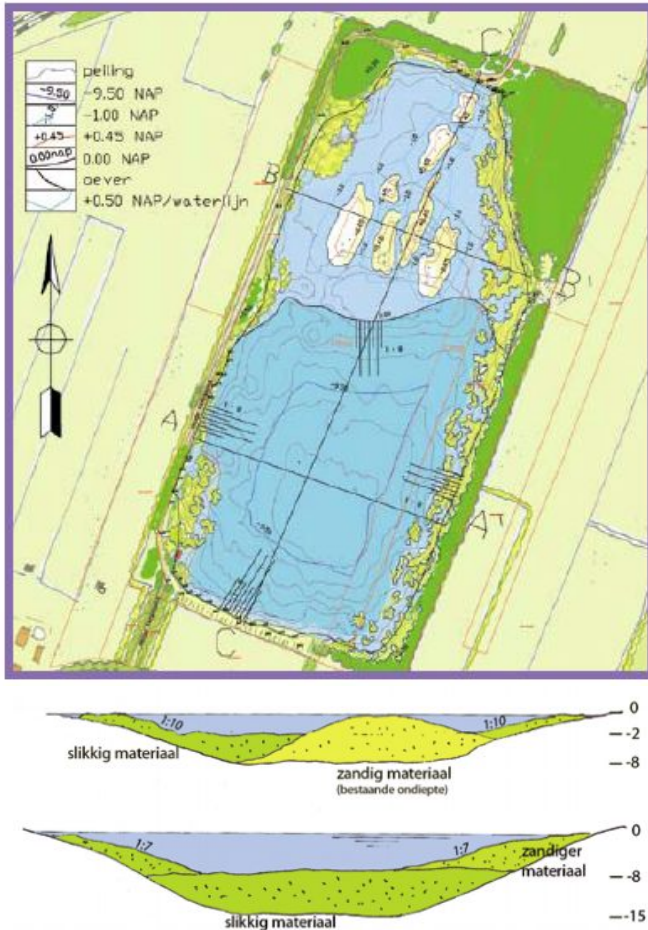
De Hooge Kampse Plas is het gehele jaar door van belang voor vogels, zoals deze grote karekiet - Birdphoto/Jankees Schwiebbe.

Naast de ecologische waarden hebben de plas en omgeving ook landschappelijke en recreatieve waarden. Er zijn dagelijks vele fietsers, wandelaars en ruiters die gebruikmaken van het pad aan de westzijde van de plas. Ook zijn er veel vogelaars die graag een stukje omfietsen omdat er altijd wel wat leuks "zit".

Plannen voor de komende jaren

Het Utrechts Landschap wil de natuurwaarde van de plas verder ontwikkelen. Er is samen met het bedrijf Dekker Van de Kamp een plan ontwikkeld waarin getracht is om het storten van licht vervuild slib (klasse B) te combineren met natuurontwikkeling. Doel is om de kwaliteit van de Hooge Kampse Plas voor meer soorten geschikt te maken en de functie als stapsteen in de ecologische verbindingzone te versterken. Diverse onderzoeken hebben plaatsgevonden naar de effecten van de plannen. Zo is er naast een natuurtoets en een studie van de milieueffecten ook een verkeersstudie en een berekening van geluidshinder uitgevoerd. Belang-

rijkste conclusies zijn dat er geen ontheffing van de Flora- en Faunawet hoeft te worden aangevraagd indien tijdens de werkzaamheden rekening wordt gehouden met diverse beschermde planten- en diersoorten, zoals de das, ringslang, vleermuizen en broedvogels. Uit het milieutechnisch onderzoek blijkt dat de verontreinigingen sterk aan bodemdeeltjes zijn gebonden, waardoor vervuiling niet snel in het grond- of oppervlaktewater terecht zal komen. De verwachting is dat de uitvoering van de geplande werkzaamheden tot een verbetering zal leiden van de milieuhygiënische situatie, omdat sterk verontreinigde baggerspecie zal worden afgedekt met licht vervuild slib (bodemkwaliteitsklasse A en B).



Figuur 4 Voorgesteld eindbeeld van de Hooge Kampse Plas na uitvoer van de werkzaamheden. Boven een doorsnede van de noordzijde van de plas in de eindsituatie. Onder de zuidzijde van de plas, (Dekker Van de Kamp & Stichting Het Utrechts Landschap 2008).

In het noordelijke deel is in 2010 reeds gestart met de verondieping van de plas (figuur 4). Op niveau van gemiddeld peil worden eilandjes aangelegd van zandig materiaal, waar weidevogels kunnen foerageren. Rond de eilandjes wordt de waterdiepte 1,50 tot 2,00 meter voor het paaien van vissen. Daarna wordt de zuidzijde van de plas verondiept tot een niveau van 8,00 meter ten opzichte van het gemiddelde waterpeil. De plas is in dit zuidelijke deel nu op het diepste deel maximaal 15 meter diep. Tot slot wordt langs de gehele plas grond opgebracht zodat flauwe, natuurvriendelijke oevers ontstaan. Ten behoeve van de recreatie wordt een deel van de bomen langs het fietspad aan de westkant verwijderd. Tevens wordt gekeken naar de mogelijkheden voor de aanleg van een oeverwal- en ijsvogelwand en het plaatsen van een uitkijkpunt of vogelkijkhut. De hoop is dat door de voorgestelde maatregelen zowel de ecologische, landschappelijke, recreatieve en maatschappelijke doelen als de saneringsdoelen gehaald zullen worden.

Eind mei 2010 is de baggerstortinstallatie officieel geopend, maar het is onduidelijk hoelang de werkzaamheden zullen duren. Om het bovenstaande doel te realiseren, is gedurende 5 jaar op werkdagen de aanvoer van slib nodig met gemiddeld 23 vrachtwagens per dag. De werkelijke aanvoer zal sterk fluctueren omdat men afhankelijk is van het vrijkomen van slib bij werkzaamheden in de provincie.

Kansen en bedreigingen

Als de geplande werkzaamheden het effect hebben zoals dat is beoogd, zal dat een win-win-situatie betekenen voor het sliboverschot én voor de biodiversiteit. De vogeleilandjes zullen gebruikt kunnen worden als foerageer- en broedgebied voor vele vogelsoorten, zoals plevieren, visdiefjes, kluten en andere steltlopers. Inmiddels zijn weidevogels uitgestorven in de omgeving van de plas, dus daar zal de doelstelling niet worden gehaald. De uitbreiding van het areaal riet en de natuurvriendelijke oevers zullen een positieve uitwerking hebben voor typische rietvogels zoals de grote karekiet.

Aan de plannen zijn echter ook een aantal risico's verbonden. Ten eerste zullen de werkzaamheden enkele jaren in beslag nemen, wat verstorend op de vogels en andere dieren kan werken. Verstoring in het broedseizoen en in de winter, wanneer grote groepen vogels rusten, kan eenvoudig worden voorkomen door werkzaamheden tijdelijk stil te leggen.

Ten tweede oefent de plas in de zomer ook een grote aantrekkingskracht uit op recreanten en sportvissers. Dit bedreigt de rust voor broedende vogels. Er zijn over dit onderwerp in 2010 enkele vragen gesteld in de Provinciale Staten van Utrecht. Naar aanleiding hiervan zal Het Utrechts Landschap er op toezien dat de recreatie binnen de perken blijft.

Het plan dat het fietspad direct langs de waterkant komt te lopen, is het derde risico. Dit bedreigt de rust op de plas (zie figuur 2). Nu zorgt de opgaande begroeiing tussen het fietspad en de plas er voor dat de effecten van recreanten op de vogels worden gedempt. Het is eenvoudig om de verstorende werking van het fietspad te minimaliseren door de huidige begroeiing in tact te laten en af en toe spannende "doorkijkjes" te creëren aan de westoever. Ook kunnen de grasstroken aan de oostkant minder frequent worden gemaaid, zodat de aantrekkingskracht

op recreanten afneemt en de ecologische waarden groter kunnen worden. Onlangs spraken drie experts zich in een artikel in *de Volkskrant* uit tegen stort van baggerslib in natuurplassen: "Het ecologische evenwicht kan de extra fosfaat uit bagger een tijdje 'hebben', maar zal dan plotseling omslaan met giftige algenbloei als resultaat". Het verdient aanbeveling om te voorkomen dat het evenwicht van de plas door de verhoogde concentraties stikstof en fosfaat tijdens slibstort, blijvend verandert in een onheldere plas met lage natuurwaarden. Zowel het percentage ondiepe delen met waterplanten en oeverbegroeiing als het percentage voldoende diep water is cruciaal voor een stabiel evenwicht met helder water.



Ijsvogels hebben succesvol gebroed aan de rand van de Hooge Kampse Plas. Ijsvogels hebben een hekel aan ijs - Birdphoto/Jankees Schwiebbe.

Daarnaast is niet onderzocht wat de risico's zijn van het verondiepen van de plas op de snelheid van dichtvriezen in de winter. Het ligt immers voor de hand dat de watermassa door verondieping afneemt en de kans op dichtvriezen toeneemt. Vanuit ecologisch perspectief is er geen noodzaak om het zuidelijke deel te verondiepen van 15 naar 8 meter. Enkel afdekken met een schone laag is voldoende. Een dichtgevroren plas is niet geschikt voor rustende vogels.

Een laatste zorgpunt is de vraag hoe realistisch de plannen van de tekentafel zijn. Bekend is bijvoorbeeld dat de instandhouding en regeneratie van vitaal waterriet een kwestie van een subtiel evenwicht is. Een gedegen onderzoek naar de haalbaarheid van de plannen om vitaal waterriet te creëren en in stand te houden verdient extra aandacht. Eventueel tussentijds bijsturen kan de kansen op succes aanzienlijk vergroten.

Conclusie

Als alles goed gaat, kan de ecologische waarde van de Hooge Kampse Plas door de maatregelen vergroot worden. Uit onderzoek blijkt echter dat het storten van baggerslib en de intensiteit van de recreatie risico's met zich meebrengen voor het ecologische evenwicht en de bestaande natuurwaarden. Daardoor is de uitkomst van de maatregelen nogal onzeker. Het is in ieder geval belangrijk om de vinger aan de pols te houden en daar waar nodig bij te sturen.

Oproep

Ook u kunt helpen om de werkzaamheden tot een succes te maken! Geef uw waarnemingen door, liefst via www.waarneming.nl. En indien er duidelijk verstoringende activiteiten plaatsvinden, zowel in het broedseizoen als in de winter, stuur dan een mailtje aan Wigle Braaksma (bwigle@hotmail.com). Daarnaast zal de Vogelwacht Utrecht te zijner tijd mogelijk een beroep op u doen voor het onderhoud van de oeverwaluw- en ijsvogelwand en het beheer van de vogeleilandjes.

Literatuur

Adrichem, drs. G.G.J. van. Natuurtoets Hooge Kampse Plas te Groenekan. Grontmij, Arnhem, 2008.

Dekker Van de Kamp & Stichting Het Utrechts Landschap. Natuurontwikkeling door verontdieping Hooge Kampse Plas. Brochure, Oosterhout/De Bilt, 2008.

Grontmij. Verontdieping Hooge Kampse Plas. Samenvatting Milieueffecten. Arnhem, 2008.

Groot, T., Peterse, M., B. de Knecht. Broedvogel Monitoring Project – Bijzondere soorten volgens de criteria van SOVON Vogelonderzoek Nederland, 1990 tot heden. Ongepubliceerd.

Hoebink, W. Het stinkgat in Groenekan. St Maarten. Tijdschrift van de historische vereniging Maartensdijk. (2006.)

Akoestische berekening 08-142. Adviesbureau Van der Boom. Zutphen, (2008).

Osté, A., N. Jaarsma & F. van Oosterhout. Een heldere kijk op diepe plassen. Stichting Toegepast Onderzoek Waterbeheer, Amersfoort, 2010.

Rozier, K. Integrale vogeltellingen Hooge Kampse Plas. 1992 tot heden. www.waarneming.nl.

Sligter, Anja. "Blauwalg gedijt bij baggerstort Ondiepe plassen zijn fosfaatbom" in: Volkskrant 113/09/2010.

Geraadpleegde website (diverse andere publicaties): www.dorpsraadgroenkan.nl